

Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/
Journal of Travel and Hotel Business
Cilt/Vol:22(1),Yıl/ Year:.,2025 ss/pp,49-63
Gönderim Tarihi/ Received: 10.10.2024
Kabul Tarihi /Accepted: 03.12.2024
DOI: 10.24010/soid.1565045

Araştırma Makalesi/ Research Article

Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması Üzerine Bir Çalışma

A Study on the Adaptation of Dark Tourism Ritualy Scale into Turkish

Doç.Dr. Erkan TAŞKIRAN

Düzce Üniversitesi
Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu,
Düzce, Türkiye
E-posta: erkantaskiran@duzce.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı Sun ve Lv (2024) tarafından geliştirilen Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını yapmaktır. İlgili ölçeğin hüzün turizmi üzerine nicel araştırma yapmayı planlayan Türk araştırmacılar için tercih edilen bir ölçek olacağı düşünülmüştür. Çalışma için gerekli veriler Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden 318 ziyaretçiden toplanmıştır. Veri analizi için SPSS ve AMOS programları yardımıyla açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, güvenirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda ölçeğin iki boyutlu yapısının doğrulandığı ve Türk kültürüne uyumlu bir ölçek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hüzün Turizmi, Ritüel, Geçerlik, Güvenilirlik, Ölçek uyarlama

Abstract

The purpose of this study is to conduct the adaptation of Dark Tourism Ritualy Scale developed by Sun and Lv (2024) into Turkish. The developed scale will be a preferred scale for Turkish researchers who plan to conduct quantitative research on dark tourism. The data were collected from 318 visitors who visited the Gallipoli Peninsula Historical National Park. For analyzing data, exploratory and confirmatory factor analysis, reliability and validity analyses were carried out using SPSS and AMOS. As a result of the analyses, the two-dimensional structure of the scale was confirmed and the compatibility of the scale into Turkish culture.

Key Words: Dark tourism, Ritual, Validity, Reliability, Scale adaptation

Extended Summary

Introduction

Today, people's travel motivations are influenced by rapidly changing needs and expectations. People who used to travel mainly for reasons such as sea, sand, sun, etc., are stepping out of their comfort zones and turning to different types of tourism as alternative tourism. One of these alternative types of tourism is what is known as dark tourism. Visits to destinations where war zones, prisons, genocide sites or natural disasters experienced are considered within the scope of dark tourism (Kurnaz et al., 2013). The concept of ritual can be considered as a phenomenon that can find a place in dark tourism (Sun & Lv, 2024). The similarity between dark tourism and ritual is also reflected in the places; that is, the ritual must be performed within a 'framework'. This space can be a place with certain rules, a theatre or a temple (Stephenson, 2015). In dark tourism experiences, ritual can be organised as a sequential process such as information, guidance and commemoration (Sun & Lv, 2024).

As the desire and opportunities to participate in dark tourism increase, it is necessary to examine the subject within the framework of different researches, especially when the existing literature in our country is examined, it is seen that the studies are generally prepared within the conceptual and theoretical framework for dark tourism (Mutlu & Ören, 2023; Alili, 2017; Çelik, 2017; Çetinsöz & Temiz, 2016). The main reason why existing studies are limited in the theoretical framework can be attributed to the lack of scales that would allow quantitative research on dark tourism. A very recent article has been published to address this need. The Dark Tourism Rituality Scale, developed by Sun & Lv in the article published in May 2024, allows the subject to be discussed within the scope of quantitative research. Within this context, the main purpose of this study is to conduct the adaptation study of Dark Tourism Rituality Scale developed by Sun & Lv (2024) into Turkish.

Methodology

The data for the research were determined as dark tourism tourists visiting the Gallipoli Peninsula Historical National Park, which is of great importance for Turkish history. This destination was chosen because the history of rich and different cultures, including war periods and places that can attract the attention of dark tourism visitors. Survey data were collected from 318 visitors. In order to analyse the data, language validity was first ensured. Then, exploratory and confirmatory factor analyses were conducted using SPSS and AMOS programmes. Internal consistency, convergent validity and discriminant validity analyses were applied for reliability and validity studies.

Results

Factor analysis indicated that a two-dimensional structure, different from the original four dimensional structure of the scale, was appropriate. These dimensions were named as 'meaning ritual' and 'participation ritual' in terms of both the original structure of the scale, the nature and content of the expressions in the scale, and cultural appropriateness to Turkish culture. The confirmatory factor analysis confirmed the two-factor structure of the scale and acceptable fit values (Xia & Yang, 2019) were determined in terms of fit index values. Within the scope of reliability and validity studies, internal consistency, convergent validity and discriminant validity were examined. The obtained Cronbach's alpha, CR, AVE and HTMT coefficient values

were in accordance with the threshold values (Yıldız, 2022; Ali et al., 2018; Klein, 2011; Bagozzi & Yi, 1988).

Conclusion and Discussion

In the light of all findings, it is possible to state that the two-dimensional structure of the Dark Tourism Rituality Scale, adapted to Turkish within the scope of reliability and validity studies, is a suitable measurement tool for measuring dark tourism rituality.

1. Giriş

Günümüzde hızla farklılaşan ihtiyaçlar yanında yaşama yönelik beklentiler insanların seyahat motivasyonlarını etkilemektedir. Daha önceden temel olarak deniz kum güneş gibi güdüler ile seyahat eden insanlar, konfor alanlarının dışına çıkarak alternatif turizm niteliğinde farklı turizm türlerine yönelmektedir. Bu alternatif turizm türlerinden bir de hüzün turizmi olarak adlandırılan turizm türüdür. Soykırım yaşanan alanlar, hapisaneler veya savaş alanları destinasyonlarına yapılan ziyaretler hüzün turizmi kapsamında değerlendirilmektedir (Kurnaz ve diğ., 2013). Hüzün turizmi son yüzyılda hem yaygın hem de çeşitli hale gelen bir olgudur (Stone ve Sharpley, 2008). Hüzün turizmi temel olarak yapılan bir turizm faaliyetiyle, trajedilerin veya ölümlerin gerçekleştiği yerlerin ziyaret edilmesine odaklanmaktadır ve söz konusu alanların geliştirilmesini de içermektedir (Proos ve Hatting, 2024).

Geçmişin izlerini taşıyan ve trajik olayların geçtiği mezarlık, doğal afet alanı, savaş alanı gibi destinasyonların ziyaret edilmesini içeren (Mutlu ve Ören, 2023) hüzün turizmi, genellikle pişmanlık ve üzüntü gibi olumsuz duygulara yol açabilir. Diğer taraftan hüzün turizmi, toplumda olumlu bir rol de oynayabilir; örneğin turistlerin meraklarını gidermelerine, bilgi edinmelerine, anılarını ve kimliklerini hatırlamalarına olanak tanıyabilir (Sun ve Lv, 2024). Hüzün turizmi destinasyonları için Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı, Çernobil ve Srebrenica Soykırımı dünyadan örnekler olarak verilebilir. Türkiye'den ise Sinop Cezaevi, Anıtkabir, Sarıkamış, Gelibolu Yarımadası ve Dolmabahçe Sarayı örnekler arasındadır (Ergun ve Doğan, 2022).

Ritüel kavramı ise hüzün turizmi içerisinde kendine yer bulabilen bir olgu olarak değerlendirilebilir (Sun ve Lv, 2024). Hüzün turizm kavramı, 'karanlık destinasyonlarda ritüel gerçekleştirme' olgusuyla yakından ilişkilidir (Jamalian ve diğ., 2020). Hüzün turizmi ile ritüel arasındaki benzerlik mekanlara da yansımaktadır; diğer bir ifadeyle ritüelin bir 'çerçeve' içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu mekan, belirli kuralları olan bir destinasyon, tiyatro veya tapınak olabilir (Stephenson, 2015). Hüzün turizmi deneyimlerinde ritüel; bilgilendirme, rehberlik ve anma gibi sıralı bir süreç olarak düzenlenebilir (Sun ve Lv, 2024). Hüzün turizmine katılım, toplumsal bir yapı içerisindeki bireylerin yaşamlarının ve sosyal düzenlerinin sürdürülmesi ve nihayetinde genel olarak refahlarının korunmasını içeren bireysel anlamlılık meselelerini de ele almalarına yardımcı olabilmektedir. Bu yaklaşım göz önünde bulundurulduğunda, hüzün turizminin ölümler ve ölümden ziyade yaşamın kendisiyle daha fazla ilgisi olduğu görüşü savunulabilir (Stone ve Sharpley, 2008).

Hüzün turizmine katılım isteği ve olanakları arttıkça konuyu farklı araştırmalar çerçevesinde inceleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özellikle ülkemizdeki mevcut literatür incelendiğinde, çalışmaların genel olarak hüzün turizmine yönelik kavramsal ve teorik çerçevede hazırlandığı (Mutlu ve Ören, 2023; Alili, 2017; Çelik, 2017; Çetinsöz ve Temiz, 2016) görülmektedir. Mevcut araştırmaların teorik çerçevede sınırlı kalmasının temel nedeni, hüzün turizmine yönelik nicel araştırma yapmaya imkan

verecek bir ölçeğin bulunmamasına bağlanabilir. Söz konusu ihtiyaca yönelik çok yeni tarihli bir makale yayınlanmıştır. Sun ve Lv tarafından 2024 yılı Mayıs ayında yayımlanan makalede geliştirilen Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği (Dark Tourism Rituality Scale), konunun nicel araştırmalar kapsamında incelenmesine olanak sağlamaktadır. Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğini farklı kültürde kullanmak isteyen araştırmacıların, kendi kültürlerinde ölçeği kullanabilmeleri için ilgili ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında uyarlanması gerekliliği söz konusudur. Bu çalışmanın temel amacı Sun ve Lv (2024) tarafından geliştirilen Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğini Türkçe'ye uyarlamaktır. Araştırma için veriler Türk tarihi açısından büyük bir önem taşıyan Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden hüzün turizmi turistleri olarak belirlenmiştir. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, savaş dönemlerini içermek üzere zengin ve farklı kültürlerin tarihinin ardında hüzün turizmi ziyaretçilerinin ilgisini çekebilecek yerler ve mekanlar bırakması nedeniyle seçilmiştir.

Çalışmanın turizm literatürüne önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Öncelikle hüzün turizminin araştırılma nedeni temel olarak ilgili konunun içinde barındırdığı ikilemin netleştirilmesine katkı sağlama isteğine dayanmaktadır. Bu kapsamda bir yandan hüzün turizminin ölüm, acı, travmalar ve felaket gibi olumsuz unsurları içeren bir turizm türü olarak görülmesi, diğer yandan ise ziyaretçilerin meraklarını giderme ve bilgi edinerek kahramanlıkları, tarihi anları ve yaşanmış gerçekleri yerinde hissetmelerinin yarattığı olumlu duygu durumu hüzün turizmine yönelik bir ikilem olarak değerlendirilebilir (Kim ve Barber, 2022; Lennon ve Foley, 2000; Timothy, 2018; Isaac ve Çakmak, 2014). Dolayısıyla hüzün turizminin anlamlı bir öz dönüşümü içeren olumlu yönünün vurgulanması (Sun ve Lv, 2024) bir gereklilik olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda çalışmanın içerdiği hüzün turizminin nicel olarak incelenebilme vurgusu, hüzün turizminin taşıdığı ikilemi olumsuzluktan olumlu bir neticeye götürmektedir. Özellikle hüzün turizmi konusunu nicel yöntemler kullanarak çalışmayı planlayan Türk araştırmacılar için, bu çalışmanın ampirik bağlamda öncü olması beklenmekte ve ayrıca, Türk kültüründe hüzün turizmi ritüelini değerlendirme olanağı sağlama açısından önemli bir kaynak niteliği taşıması öngörülmektedir. Nitekim, hüzün turizme yönelik çalışmaların genellikle nitel çalışmalar (Jang ve diğ., 2021; Sigala ve Steriopoulos, 2021; Kennell ve Powell, 2020; Wyatt ve diğ., 2020; Çakar, 2018; Martini ve Buda, 2018) olarak yürütülmesi yanında hüzün turizmine yönelik bütüncül yaklaşımlar da henüz yeterince gelişmemiştir (Bornarel ve diğ., 2021). Diğer taraftan alternatif bir turizm türü olarak hüzün turizmi, ölüm ve şiddetin nasıl turistik cazibe merkezi olarak görülebileceğine dair ahlaki tartışmalar ile uzun süredir mücadele etmektedir. Bu tartışma ve karmaşaya yönelik 'ritüel' ölçütünün cevap vermesi beklenebilir (Sun ve Lv, 2024). Dolayısıyla hüzün turizmi destinasyonlarına yönelik davranış ve tutumları inceleyen ritüel olgusu bir ihtiyaç oluşturmakta ve hüzün turizmi ritüeli ölçeğinin bu ihtiyaca bir cevap olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda ilgili ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması hem araştırmacılar hem de uygulamacılar için bir yol çizebilir.

2. Kavramsal Çerçeve

Turizm ve ölümle ilgili alanların ilişkisini ele alan geçmiş bazı çalışmalar (Uzell, 1992; Rojek, 1993) bulunmakla birlikte, karanlık turizm, ölüm turizmi ve keder turizmi (Çelik, 2017; Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu, 2007) gibi farklı isimler altında incelenen bir alternatif turizm türü olarak hüzün turizmi ilk olarak Foley ve Lennon'ın (1996a, 1996b) çalışmalarında yer bulmuştur. Lennon ve Foley (1999) ölüm ve felaket alanlarıyla ilişkili turizm yöneliminde önemli bir artış olduğunu ileri sürerek, bu turizm türünü "karanlık turizm" olarak adlandırmışlardır. Bu kavram hatırlama, yorumlama, deneyimleme ve anmanın kritik önemi ile belirli yerlerde çeşitli medya biçimlerinin varlığını içermektedir.

Medya, özellikle de televizyon ve film gibi görsel medya, çağdaş cazibe uygulamalarının merkezinde yer alarak, insanların turizm ile ilgili motivasyonlarını bu alana kaydırmaktadır. Karanlık turizm olarak uluslararası yazında yer edinen bu alternatif turizm türünün ülkemizdeki karşılığı olarak hüzün turizmi (Mutlu ve Ören, 2023) kavramı ilk olarak Kurnaz ve diğ. (2013) tarafından kullanılmıştır. Literatürde hüzün turizmi kitlesel kayıpların, ölümlerin veya zulümlerin yaşandığı yerler gibi karanlık olayların yaşandığı yerleri ziyaret etmek olarak tanımlanmaktadır. Bu ziyaretlerin ilgili alanları anma, barışı teşvik etme veya kimliğini gösterme gibi amaçları da bulunmaktadır (Sun ve Lv, 2024).

Kılıç ve Sop'a (2011) göre hüzün turizmi ölümlerin ya da üzücü olayların yaşandığı yerlere yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Hüzün turizmi potansiyel ziyaretçiler için genellikle tarihi ve diğer olayların sonuçlarını tanımlamalarını sağlayan bir eğitim ve anma aracı olarak da hizmet etmektedir (Panayidou ve diğ., 2024). Felaket, ölüm veya görünüşte ürkütücü olan yerlere seyahat eylemini içeren hüzün turizminin incelenmesi ve raporlanması, son on yıl içinde gerçekleşerek artan akademik ilgi ile birlikte küresel medyanın da dikkatini çekmiştir. Esasen kodlanmış bir araştırma alanı olarak hüzün turizm terimi, 1996 yılında Malcolm Foley ve John Lennon tarafından International Journal of Heritage Studies için yazılan bir başyazı ile akademik değerlendirmeye sunulmuş ve daha sonra 2000 yılında "Hüzün Turizmi: Ölüm ve Felaketin Cazibesini" adlı kitaplarıyla popüler hale gelmiştir (Stone, 2011). Ayrıca Tunbridge ve Ashworth'un "Dissonant Heritage – Uyumsuz Miras" (1996), Ashworth ve Hartmann'ın "Horror and Human Tragedy Revisited – Korku ve İnsanlık Trajedisini Yeniden Ziyaret Etme" (2005), Sharpley ve Stone'un "The Dark Side of Travel – Seyahatin Karanlık Yüzü" (2007) adlı kitaplarının yanı sıra Seaton ve diğerlerinin bireysel makaleleri alana yönelik artan ilgiyi yansıtmaktadır (Hooper ve Lennon, 2017). Hüzün turizm destinasyonları genellikle New York Dünya Ticaret Merkezi kulelerinin eski yerindeki Ground Zero (Potts, 2012), Çernobil bölgesi, Auschwitz Birkenau'daki anıt ve müze veya 1985'te açıldığından bu yana 100 milyondan fazla ziyaretçi alan Japon İstilacıların Nanjing Katliamı Kurbanları Anma Salonu gibi önemli ölümlerle ilgilidir (Sun ve Lv, 2021).

Hem bireysel bir deneyim hem de karmaşık bir sosyo-kültürel olgu olarak kabul edilen hüzün turizmi (Biran ve Hyde, 2013), ölüm, doğal afetler veya diğer trajik olaylarla doğrudan bağlantısı olan destinasyonları veya çekicilikleri içermektedir. Bir bölgenin çekicilik düzeyi, meydana geldikleri zaman ne olursa olsun, turistik destinasyonun topraklarında meydana gelen trajik olaylar tarafından da verilebilir. Bu iddia, literatürde hüzün turizm olarak bilinen olgunun ortaya çıkmasıyla desteklenmektedir. Hüzün turizmi esas itibarıyla ölüm ve ilgili unsurları içerdiği için toplumların bütününe kabul ettiği bir turizm türü olarak ilgi çekmemekle birlikte turizm uygulayıcı ve planlayıcıları açısından genel olarak alternatif turizm türleri arasında önde gelen türlerden biridir (Kulcsar ve Simon, 2015). Hüzün turizmi, savaşlara, felaketlere, ölümlere ve vahşetlere sahne olmuş ve insanları her zaman büyülemiş yerleri kapsayan, yaygın ve çeşitli hale gelmiş bir olgudur. Aynı zamanda, dünya çapında felaketleri, trajedileri ve vahşetleri çağrıştıran ve anma yapılan yerlere verilen akademik bir isim niteliğindedir. Hüzün turizmi ziyaretçi deneyimleri kavramına tarih, eğitim, anma ve acı çekme temaları etrafında çeşitli açıklamalar getirilmiştir (Panayidou ve diğ., 2024).

Hüzün turizmi modern bir kavram olmaktan öte, insanlar seyahat edebildikleri sürece var olmuş, özellikle çok uzun zamanlardır yapılan din amaçlı hac ziyaretleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Heidelberg, 2014). Dolayısıyla kavramsallaştırılması daha yakın zamanlarda olsa da içerik ve anlam olarak çok daha eski tarihlere

dayandırılabilir. Diğer taraftan hassas tarihi olayların uygun bir şekilde tasviri, şehitlere/kurbanlara/ölenlere saygı ve hüzün turizminin sömürücü olarak algılanma ihtimali, hüzün turizm destinasyonlarının sıklıkla içerebileceği bazı etik konulardır. Örneğin, yaygın olarak Hiroşima Barış Anıtı, UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak korunmaktadır ve ziyaretçileri nükleer silahların etkisi konusunda eğitmeye odaklanmaktadır. Bir başka örnek de Polonya'daki Auschwitz-Birkenau'dur; İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir toplama kampı olan Auschwitz-Birkenau, koruma amaçlı turizmin yanı sıra Auschwitz-Birkenau Devlet Müzesi'nden kurtulanların torunlarının kişisel anlatılarını paylaşmayı amaçlayan eğitim programları için de kullanılmaktadır (Panayidou ve diğ., 2024). Hüzün turizmi kapsamında özel olarak inşa edilmiş ve gelişme potansiyeli olacak şekilde tasarlanan bazı cazibe merkezleri özellikle heyecan peşinde koşanlara hitap edecek şekilde ziyaretçi cazibe merkezleri geliştirilmiştir. Örneğin Çernobil'deki turizm operatörleri çok çeşitli zevklere ve ilgi alanlarına hitap etmekte ve sahaya ve tesislerine yönelik bir günlük özel turlardan bir haftalık turlara kadar her şeyi sunmaktadır. Gerçekten de Çernobil bir hüzün turizm destinasyonu olarak o kadar başarılı olmuştur ki, şu anda birçok şirket bu bölgede çalışmakta ve birçoğu turlarını şok etmek için tasarlanmış kışkırtıcı başlıklar etrafında pazarlamaktadır (Hooper ve Lennon, 2017).

3. Yöntem

3.1. Çalışma Grubu ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ziyaretçileri oluşturmaktadır. Veriler Google forms üzerinden online olarak 5 Ekim – 10 Ekim tarihleri arasında toplanmıştır. Örneklem yöntemi ise araştırmanın yapıldığı destinasyonu ziyaret etme kriterini sağlayan katılımcılar üzerinden kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin (Sun ve Lv, 2024) geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek üzere ilgili ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasında bu çalışmada örneklem büyüklüğünü belirlemek için öncelikle bazı çalışmalarda (Bryman ve Cramer, 2001; Hair ve diğ., 2010; Üzüm ve diğ., 2022) önerilen ölçekteki ifade sayısının on katı kadar kişi sayısına ulaşılması kriteri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinde 12 soru bulunduğu için, araştırmaya en az 120 kişinin katılması gerekmektedir. Diğer taraftan Tabachnick ve Fidell (2012) faktör analizi yapabilmek için az sayıda faktör ve her bir faktör için üç ya da dört soru olduğunda en az 300 örneklemin yeterli olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla çalışma verilerini daha zengin ve sağlıklı bir örneklemden elde etmek üzere 300'den fazla kişiye ulaşılması hedeflenerek nihai durumda 318 kişiden anket verileri toplanmıştır. Katılımcıların profillerine yönelik bulgular aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1'de sunulan bulgulara göre ziyaretçilerin profilleri incelendiğinde çoğunluğunun %61.3 ile kadın olduğu görülmüştür. Yaş profili açısından çoğunluğu %36.5 ile 41-50 yaş arası ziyaretçinin oluşturduğu ve bu grubu %29.2 ile 31-40 yaş arası ziyaretçinin izlediği söylenebilir. Medeni durum açısından %67.6 oranındaki çoğunlukla evli ziyaretçilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin eğitim durumları göz önüne alındığında çoğunluğun %36.8 oranı ile lisans mezunu olduğu, bu grubu lise (%17.3), önlisans (%17.6) ve yüksekisans (%18.6) mezunu ziyaretçilerin izlediği saptanmıştır. Çalışma durumu açısından ziyaretçiler değerlendirildiğinde %43.9 ile büyük çoğunluğun özel sektör çalışanı olduğu belirlenmiştir. Demografik gruptaki son iki soru ise hüzün turizmine yönelik sorulmuştur. Buna göre daha önceden Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı dışında herhangi bir hüzün turizmi destinasyonunu ziyaret etme açısından yaklaşık %50 ile evet ve hayır cevapları arasında çok dengeli bir dağılım söz konusudur. Son olarak Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret

etme sayısı açısından beklenebileceği üzere büyük çoğunluğun %63.5 olarak bir kez ziyaret etme durumu söz konusudur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri (N=318)

	Frekans (f)	Yüzde (%)		Frekans (f)	Yüzde (%)
<i>Cinsiyet</i>			<i>Medeni Durum</i>		
Kadın	195	61.3	Evli	215	67.6
Erkek	123	38.7	Bekar	103	32.4
<i>Yaş</i>			<i>Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret sayısı</i>		
20 yaş altı	6	1.9	1 kez	202	63.5
21-30 yaş arası	49	15.4	2 kez	60	18.9
31-40 yaş arası	93	29.2	3 kez	25	7.9
41-50 yaş arası	116	36.5	4 kez ve daha fazla	31	9.7
51-60 yaş arası	48	15.1			
61 yaş ve üstü	6	1.9			
<i>Eğitim Durumu</i>			<i>Çalışma Durumu</i>		
Okuyazar değil	1	0.3	Kamu sektör çalışanı	36	11.3
İlkokul	8	2.5	Özel sektör çalışanı	139	43.9
Ortaokul	8	2.5	Serbest meslek	21	6.6
Lise	55	17.3	Kendine ait işyeri	30	9.4
Ön Lisans	56	17.6	Öğrenci	9	2.8
Lisans	117	36.8	Emekli	32	10.1
Yüksek Lisans	59	18.6	Çalışmıyor	41	12.9
Doktora	14	4.4	Diğer	10	3.1
<i>Hüzün turizmi için daha önceden Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı dışında herhangi bir yeri ziyaret ettiniz mi:</i>					
Evet				161	50.6
Hayır				157	49.4

3.2. Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği belirlenmek üzere Türkçe'ye uyarlama çalışması yapılacak Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği Sun ve Lv (2024) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacılar Japonya'nın Aralık 1937'de Nanjing'i işgal etmesinin ardından Japon işgalciler tarafından gerçekleştirilen katliamın kurbanlarını anmak için inşa edilen Nanjing Anma Salonunu ziyaret eden 220 kişi üzerinde bir çalışma uygulamıştır. Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği orijinal yapısında 12 sorudan oluşmakta ve ritüel alan deneyimi, ritüel unsur deneyimi, ritüel katılım deneyimi ve ritüel önem deneyimi olmak üzere dört faktör içermektedir. İlgili ölçekteki ifadelerin cevaplanmasında 5'li Likert ölçek yapısı (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılmıyorum) kullanılmıştır.

Sun ve Lv (2024) 15 soru üzerinden oluşturdukları ilgili ölçeğe yönelik uyguladıkları bilimsel ve kapsamlı süreç sonunda düşük faktör yükü ve binişik madde gibi nedenlerden dolayı 3 soruyu ölçekten çıkartmış ve nihai olarak 12 soruluk ve dört boyuttan oluşan yapısını doğrulamıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin değerinin 0.847 ve Bartlett testinde p-değerinin <0.001 olması, Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin iyi bir yapı geçerliliğine sahip olduğunu ve faktör analizi için uygunluğunu göstermiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçek ifadelerinin faktör yükleri 0.73 ile 0.85 arasında değişim göstermiştir. İlgili ölçeğin dört faktörlü yapısı mükemmel uyum indeksleri (χ^2/df : 1.226; RMSEA:0.032; GFI:0.959; NFI:0.956; IFI:0.992; TLI:0.988; CFI:0.992) göstermiştir. İç tutarlılık ve birleşme geçerliği açısından elde edilen sonuçlara göre her bir faktörün CR değeri >0.7, tüm maddelerin standartlaştırılmış faktör yükü >0.7 ve AVE değeri >0.5 ise büyüktür, dolayısıyla ilgili ölçeğin ideal birleşme ve ayrışma geçerliğinin olduğu saptanmıştır.,

3.3. İşlem

Araştırma için öncelikle Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğini geliştiren yazarlarla email aracılığıyla iletişime geçilmiş ve ilgili ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması için kendilerinden izin talep edilmiştir. Alınan iznin ardından Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu'na başvuru yapılarak, 04.10.2024 tarihi 2024/317 sayılı karar ile Etik Kurul İzni alınmıştır.

Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin dil geçerliğini sağlamak üzere araştırmacı tarafından öncelikle ilgili ölçek Türkçe'ye çevirmiştir. Daha sonra turizm alanında uzman üç akademisyenden destek alınarak yapılan çevirinin kontrolü ile dil ve kelime tercihi açısından terminolojiye uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda orijinal ölçekteki "anma alanı" yerine daha anlaşılır olacağı düşüncesinden hareketle "hüzün turizmi destinasyonu" ifadesi kullanılmıştır. Ardından ölçeğin hüzün turizmi kapsamında uyarlanan halinin iki farklı Türkçe dil uzmanı tarafından değerlendirilmesi sağlanmıştır. Türkçe dil uzmanları tarafından yapılan kontrol sonucunda herhangi bir değişiklik yapılmadan ölçeğin Türkçe son hali oluşturulmuştur. Bu aşamadan sonra hazırlanmış Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin, belirlenen ifadeler kapsamında cümle yapısı, gramer, noktalama işaretleri ve anlam açısından anlaşılabilirliği 30 kişi üzerinden pilot bir çalışma ile incelenmiştir. Pilot çalışmadan hareketle hiçbir katılımcıdan herhangi bir düzeltme önerisi gelmediği için elde edilen sonuçlara göre katılımcıların ölçekteki tüm ifadelerin anlaşılır, açık ve net olduğuna yönelik görüşleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin nihai son hali üzerinden veri toplamaya uygunluğu belirlenmiştir.

3.4. İstatistiksel Analizler

Elde edilen veriler SPSS 25.0 ve AMOS 21.0 istatistik programlarından yararlanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz çalışmaları sürecinde Çelik ve Özkara'nın, (2022) çalışmasında izlenen yol takip edilmiştir. Buna göre ilk olarak çarpıklık ve basıklık değerleri üzerinden normal dağılım incelemesi yapılmıştır. Bunun için çarpıklık 2.00 ve basıklık 7.00 değerleri (Bandalos ve Finney, 2019) baz alınarak analiz yapılmıştır. Ardından ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek üzere Açıklayıcı (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) (Worthington ve Whittaker, 2006) uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi kapsamında toplam açıklanan varyans için sabit bir eşik değer olmamakla birlikte, belirli yüzdeler önerilmektedir (Williams ve diğ., 2010). Bu kapsamda açıklanan toplam varyansın en az %50 olmasına dikkat edilmiştir (Streiner, 1994). Ölçekteki ifadelerin faktör yükleri için 0.30 değeri dikkate alınmıştır (Schriesheim ve Eisenbach, 1995). KMO değeri için 0.70 üzeri ve Barlett testi anlamlılığının da 0.05'den düşük olmasına önem verilmiştir (Netemeyer ve diğ., 2002). Doğrulamalı faktör analizi kapsamında ilgili ölçek için belirlenen faktör yapısının uyum indeks değerleri incelenmiştir. Uyum indeks değerleri kapsamında RMSEA için 0.08'den düşük, GFI, CFI, IFI, NFI değerleri için literatürde genel olarak önerilen 0.90'dan yüksek olması kriteri (Xia ve Yang, 2019) dikkate alınmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında ölçeğin iç tutarlılığını Cronbach alfa ve birleşik güvenilirlikle (CR); birleşme geçerliği AVE değerleriyle; ayrışma geçerliği AVE'nin karekökü değerleri ve HTMT kriteri ile analiz edilmiştir. Hanseler ve diğerleri (2015), Fornell-Larcker kriteri ve çapraz yük değerlendirmelerinin geleneksel yöntemler olarak kabul edilemeyecek kadar düşük hassasiyet sonuçları verdiği için, ayrışma geçerliği değerlendirmesi için HTMT kriterlerinin kullanılmasını önermektedir. İlgili değerlerin uygunluğu kapsamında literatürde önerilen CR değerleri için 0.70'den yüksek (Ali ve diğ., 2018), AVE değerleri için 0.50'den yüksek (Bagozzi ve Yi, 1988) olma kriteri, HTMT katsayısının 0.85'den

düşük ve son olarak AVE'nin karkekökü değerlerinin satır ve sütundaki korelasyon değerlerinden yüksek olması (Yıldız, 2022) kriterleri dikkate alınmıştır.

4. Bulgular

4.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğine yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ilgili ölçeğin original yapısından farklı olarak iki faktörlü bir yapıda oluştuğu görülmüştür ve Tablo 2'de elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 2: Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Ölçek İfadeleri	Ort.	s.s.	Faktör 1	Faktör 2
Anlam Ritüeli (Açıklanan Varyans: 53.51, Çarpıklık: -.1.16, Basıklık: 2.56)	4.25	0.59		
Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretim sırasında o acı dolu anları derinden hissettim.			0.831	
Hüzün turizmi destinasyonundaki atmosferin günlük hayatımdan çok farklı olduğunu fark ettim.			0.792	
Hüzün turizmi için gittiğim destinasyonda yaşanan tarihi olayların gerçekliğini hissettim.			0.789	
Bir insan olarak hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım bu ziyaret benim için çok anlamlıydı.			0.786	
Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretten sonra bir toplumun üyesi olmanın önemini hissettim.			0.763	
Hüzün turizmi destinasyonundaki çeşitli sembollerin anlamlı (psişik veya soyut) olduğunu hissettim.			0.628	
Hüzün turizmüne yönelik yaptığım bu ziyaret sonunda bilgilendiğimi hissettim.			0.626	
Hüzün turizmi için gittiğim destinasyonun diğer destinasyonlardan tamamen farklı olduğunu hissettim.			0.550	
Katılım Ritüeli (Açıklanan Varyans: 9.86, Çarpıklık: -.84, Basıklık: .75)	4.10	0.70		
Ziyaret sırasında hüzün turizmi destinasyonundaki tüm yükümlülükleri anladım ve yerine getirdim.				0.848
Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretimi belirtilen prosedürlere göre deneyimleyerek tamamladım.				0.814
Hüzün turizmi destinasyonunda uymam gereken tüm kuralları biliyordum ve ziyaret sırasında hiçbir yasağı ihlal etmedim.				0.692
Kaiser-Meyer Olkin (KMO) Barlett's Test of Sphericity df sig.			0.899 1984.919 55 0.000	

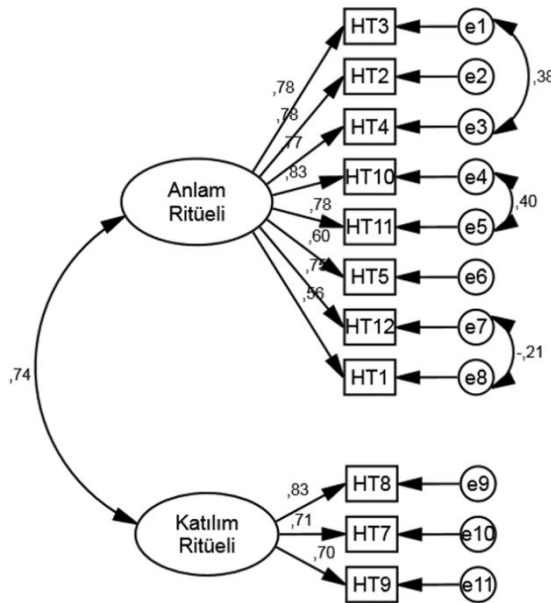
Tablo 2'deki sonuçlara göre öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadıklarına yönelik yapılan çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde, çarpıklık için ulaşılan değerlerin (-1.16 ve -.84) ve basıklık değerlerinin (2.56 ve .75) Bandalos ve Finney (2019)'in belirttiği eşik değerlerin altında olduğu görülmüş olup verilerin normal dağılması açısından bir sorun olmadığı görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin KMO değeri 0.899 ve Barlett testi anlamlı (1984.919; $p < 0.001$) olarak saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle veri setinin faktör analizi için uygunluğa sahip olduğu (Netemeyer ve diğ., 2002) söylenebilir. Yapılan analiz sonucunda ölçekteki 6 nolu "hüzün turizmi için gittiğim destinasyonun estetik bir biçimde tasarlandığını hissettim" ifadesi düşük faktör yükü nedeniyle analizden çıkartılmış ve sonrasında tekrar yapılan analiz sonucunda ölçeğin iki faktörlü yapısı ortaya çıkmıştır. Orijinal ölçek yapısındaki dört boyutlu yapı ölçeğin Türkçe uyarlamasında gerçekleşmemiş olup, iki faktörlü yapının adlandırılmasında orijinal yapıdan esinlenerek "anlam ritüeli" ve "katılım ritüeli" boyutları belirlenmiştir. Anlam ritüeli (%53.51) ve katılım ritüeli (9.86) birlikte açıklanan

toplam varyans %63.37 olarak gerçekleşmiş ve literatürdeki en az %50'lik koşulun (Streiner, 1994) karşılandığı tespit edilmiştir. Anlam ritüeli boyutundaki ifadelerin faktör yükleri 0.831 ile 0.550, katılım ritüeli boyutunda ise 0.848 ile 0.692 arasında gerçekleşmiştir. Bu değerlerin karşılığında ifadelerin faktör yükleri için beklenen sonuçlara (Schriesheim ve Eisenbach, 1995) ulaşıldığı söylenebilir.

4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi sonucu Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğine ilişkin ortaya çıkan iki faktörlü yapının doğrulamak üzere doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ulaşılan sonuçlar aşağıdaki Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğine İlişkin Birinci Düzey Çok Faktörlü Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum değerleri şu şekildedir: $\chi^2/df=3.165$; $NFI=0.937$; $GFI=0.935$; $CFI=0.956$; $RMSEA=0.08$. Belirtilen uyum değerleri kabul edilen sınırlar (Xia ve Yang, 2019) içinde olduğundan dolayı, ilgili modelin yapısal olarak doğruluğuna ilişkin kanıtlar ortaya konmuştur. Ayrıca ölçekte bulunan tüm ifadelerin standardize edilmiş faktör yükleri anlam ritüeli boyutu için 0.83 ile 0.56 arasında, katılım ritüeli boyutu için 0.83 ile 0.70 arasında olup tüm faktör yükleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$).

4.3. İç Tutarlılık, Birleşme Geçerliği ve Ayrışma Geçerliği

Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği iç tutarlılığının incelenmesi için Cronbach alfa ve birleşik güvenilirlik (CR), birleşme geçerlik için AVE değerleri; ayrışma geçerliği için AVE'nin karekök değerleri aşağıdaki Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğine Yönelik İç Tutarlılık, Birleşme Geçerliliği, Ayrışma Geçerliliği ve Faktörler Arasındaki Korelasyon

Faktörler	α	CR	AVE	Korelasyon	
				Anlam Ritüeli	Katılım Ritüeli
Anlam Ritüeli	0.903	0.91	0.60	(0.77)	
Katılım Ritüeli	0.784	0.78	0.69	0.62	(0.83)
Not. Parantez içindeki değerler AVE'nin karekökünü göstermektedir.					

Tablo 2'de sunulan bulgular incelendiğinde Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin anlam ve katılım ritüeli boyutlarına yönelik Cronbach alfa değerleri sırasıyla 0.903 ve 0.784; birleşik güvenirlik (CR) değeri ise sırasıyla 0.91 ve 0.78 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla ölçeğin iç tutarlılığı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ilgili ölçeğin anlam ritüeli boyutuna yönelik AVE değeri 0.60, katılım ritüeli boyutuna yönelik AVE değeri ise 0.69 düzeyinde tespit edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle birleşme geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir. Son olarak anlam ritüeli ve katılım ritüeli boyutlarının kendi aralarındaki korelasyon katsayısı ise 0.62 olarak saptanmış olup, eşik değer olan %85'in (Klein, 2011) altındadır ve Tablo 3'te parantez içinde sunulan AVE değerlerinin karekökü satır ve sütun olarak ilgili değerden yüksektir, dolayısıyla ayrışma geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca HTMT katsayısı da 0.64 olarak belirlenmiş, bu değer belirlenen eşik değer olarak 0.85'den küçük olması (Klein, 2011), ayrışma geçerliliğinin sağlandığını desteklemektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada turizm türleri içinde kendine giderek daha fazla yer bulan hüzün turizmi üzerinde durulmuştur. Hüzün turizmi her ne kadar merak uyandıran ve üzerinde araştırma yapılma gerekliliği taşıyan önemli bir konu olmasına rağmen, ilgili konuda yapılan araştırmaların daha çok nitel olarak tasarlanan kavramsal ve teorik çalışmalarla (Mutlu ve Ören, 2023; Jang ve diğ., 2021; Sigala ve Steriopoulos, 2021; Kennell ve Powell, 2020; Wyatt ve diğ., 2020; Çakar, 2018; Martini ve Buda, 2018; Alili, 2017; Çelik, 2017; Çetinsöz ve Temiz, 2016) sınırlı olduğu görülmüştür. Bu tespitin temel nedeni hüzün turizmine yönelik nicel bir araştırmaya olanak sağlayacak ölçek eksikliği ile açıklanabilir. Ortaya çıkan bu ihtiyaca yönelik Sun ve Lv (2024) tarafından geliştirilen Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği yayımlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan bu çalışmada Sun ve Lv (2024) tarafından geliştirilen Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını yapmak amaçlanmıştır.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler öncelikle açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yardımıyla değerlendirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucu ilgili ölçeğin dört boyutlu orijinal yapısından farklı olarak iki faktörlü bir yapıda uygunluğu sağlanmıştır. Söz konusu boyutlar hem ölçeğin orijinal yapısı hem ölçekteki ifadelerin niteliği ve içeriği hem de kültürel anlamda Türk kültürüne uygunluğu açısından "anlam ritüeli" ve "katılım ritüeli" olarak adlandırılmıştır. Elde edilen tüm bu bulgular ışığında Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin iki faktörlü yapısının güvenirlik ve geçerlik çalışmaları kapsamında Türkçe'ye uyarlanmış halinin hüzün turizmine yönelik ritüelini ölçmeye uygun bir ölçüm aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer çalışmalarda söz konusu olan kısıtlılıklar, yapılan bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. İlk olarak araştırma verileri kolayca örnekleme yoluyla online bir form üzerinden toplanmıştır. Bu nedenle çalışma için belirlenen hüzün turizmi destinasyonuna halihazırda gitmiş kişilerden veriler elde edilmemesi bir kısıtlılık oluşturmuş olabilir. Dolayısıyla gelecekte yapılacak araştırmalarda çalışmanın öncelikle aynı hüzün turizmi destinasyonunda olmak üzere bizzat oraya gidilerek aynı

anda ziyaretini tamamlayan bir örneklem üzerinden yürütülmesi önerilebilir. Bu sayede araştırma sonuçları üzerinden karşılaştırma yapılarak daha sağlıklı bir zeminde sonuçlar tartışılabilir. İkinci olarak çalışmanın Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret eden hüzün turizmi ziyaretçilerini kapsamak üzere tek bir destinasyon üzerinden yürütülmesi, sonuçların genellebilir olmasında bir kısıt yaratmaktadır. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmaların bu hususu dikkate alarak farklı hüzün turizmi destinasyonlarını tercih etmesi tavsiye edilebilir. Üçüncü olarak her ne kadar demografik dağılım açısından dengeli bir dağılıma ulaşılması hedeflenmesine rağmen, yaş kriteri bakımından 20 yaş altı katılım çok düşük kalmıştır. Genç yaş grubunun hüzün turizmine yönelik algısı farklılaşabilir düşüncesinden hareketle, yapılması planlanacak yeni araştırmalarda daha genç bir örneklem kitlesinin hedeflenmesi uygun olabilir.

Tüm araştırma süreci sonunda Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeğinin yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları sonucunda, bu alanda çalışma yapmak isteyen ve süreci nicel bir araştırma kapsamında planlayan araştırmacılar için güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olarak değerlendirilmesi mümkündür.

6. Kaynakça

- Alaeddinoğlu, F. ve Aliğaoğlu, A. (2007), "Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), ss. 215-225.
- Ali, F., Rasoolimanesh, S. M., Sarstedt, M., Ringle, C. M. ve Ryu, K. (2018), "An Assessment of the Use of Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) in Hospitality Research", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30, ss. 514-538.
- Alili, M. (2017), "Avrupa'daki ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma", *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 37-50.
- Bandalos, D. L. ve Finney, S. R. (2019), "Factor Analysis: Exploratory and Confirmatory", İçinde G. R. Hancock, L. M. Stapleton ve R. O. Mueller (Editörler), *The Reviewer's Guide to Quantitative Methods in the Social Sciences*, ss. 98-122, New York: Routledge.
- Bagozzi, R. P. ve Yi, Y. J. (1988), "On the Evaluation of Structural Equation Models", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16, ss. 74-94.
- Biran, A. ve Hyde, K. F. (2013), "New Perspectives on Dark Tourism", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), ss. 191-198.
- Bornarel, F., Delacour, H., Liarte, S. ve Virgili, S. (2021), "Exploring travellers' experiences when visiting Verdun battlefield: A TripAdvisor case study", *Current Issues in Tourism*, 24(6), ss. 824-841.
- Çakar, K. (2018), "Experiences of visitors to Gallipoli, a nostalgia-themed dark tourism destination: An insight from TripAdvisor", *International Journal of Tourism Cities*, 4(1), ss. 98-109.
- Çelik, F. ve Özkara, B. Y. (2022), "Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) Ölçeği: Sosyal Medya Bağlamına Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin Sınanması", *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 42(1), ss. 71-103.
- Çelik A. (2017), "Hüzün Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(3), ss. 41-55.
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2001), *Quantitative Data Analysis with SPSS 12 and 13: A Guide for Social Scientists*, New York: Taylor & Francis.

- Çetinsöz, C. B. ve Temiz, G. (2016), "Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Türkiye'nin Karanlık (Dark) Turizm Potansiyeli", *IMCOFE: International Multidisciplinary Congress of Eurasia Proceedings*, 2, ss. 507-517.
- Ergun, C. ve Oktay, K. (2022), "Türkiye'deki Mevcut Ve Potansiyel Hüzün Turizmi Alanları Üzerine Bir İnceleme", *Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, ss. 15-24.
- Foley, M. ve Lennon, J. (1996a), "JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination", *International Journal of Heritage Studies*, 2, ss. 198–211.
- Foley, M. ve Lennon, J. (1996b), "Editorial: Heart of Darkness", *International Journal of Heritage Studies* 2, ss. 195–197.
- Hair, J., Black, W., Babin, B. ve Anderson, R. (2010), *Multivariate Data Analysis*, New Jersey: Prentice Hall.
- Heidelberg, B. A. W. (2014), "Managing Ghosts: Exploring Local Government Involvement in Dark Tourism", *Journal of Heritage Tourism*, 10(1), ss. 74–90.
- Henseler, J., Ringle, C. M. ve Sarstedt, M. (2015), "A New Criterion for Assessing Discriminant Validity in Variance-Based Structural Equation Modeling", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, ss. 115–135.
- Hooper, G. ve Lennon, J. (2017), *Dark Tourism: Practice and Interpretation*, New York: Routledge Publishing.
- Jamalian, M., Kavartzis, M. ve Saren, M. (2020). "A Happy Experience of a Dark Place: Consuming and Performing the Jallianwala Bagh", *Tourism Management*, 81(12), 104168.
- Jang, K., Sakamoto, K. ve Funck, C. (2021), "Dark tourism as educational tourism: The case of 'hope tourism' in Fukushima, Japan", *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), ss. 481–492.
- Kennell, J. ve Powell, R. (2020), "Dark tourism and World Heritage Sites: A Delphi study of stakeholder perceptions of the development of dark tourism products", *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), ss. 367–381.
- Kılıç, B. ve Sop, S. A. (2011), "Hüzün turizmi, katarsis ve alternatif katarsistik bir destinasyon örneği olarak San Jose Madeni", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 8(3), ss. 6-22.
- Kim, Y. H. ve Barber, N. A. (2022), "Tourist's destination image, place dimensions, and engagement: The Korean Demilitarized Zone (DMZ) and dark tourism", *Current Issues in Tourism*, 25(17), ss. 2751–2769.
- Klein, R. B. (2011), *Principles and Practice of Structural Equation Modelling*, 3. Baskı, New York: Guilford Press.
- Kulcsár, E. ve Simon, R.Z. (2015), "The Magic of Dark Tourism", *Management and Marketing Journal*, 13(1), ss. 124-136.
- Kurnaz, H. A., Çeken, H. ve Kılıç, B. (2013), "Hüzün Turizmi Katılımcılarının Seyahat Motivasyonlarının Belirlenmesi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), ss. 57-73.
- Lennon, J. ve Foley, M. (2000), *Dark tourism: The attraction of death and disaster*, 2. Baskı, London: Continuum.
- Lennon, J. J. ve Foley, M. (1999), "Interpretation of the unimaginable: the US Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, and "Dark Tourism", *Journal of Travel Research*, 38(1), ss. 46-50.
- Martini, A. ve Buda, D. M. (2018), "Dark tourism and affect: Framing places of death and disaster", *Current Issues in Tourism*, 23(6), ss. 679–692.
- Mutlu, Ç. ve Ören, Ş. T. (2023), "Dark Turizm Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz", *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 7(2), ss. 129-142.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. O. ve Sharma, S. (2003), *Scaling Procedures: Issues and Applications*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Panayidou, C., Christou, P. ve Saveriades, A. (2024). "Dark Tourism Development in a Leisure Destination: The Perceptions of the Local Community in Cyprus", *Journal of Heritage Tourism*, ss. 1–19.
- Potts, T. J. (2012), "Dark Tourism and The 'Kitschification' of 9/11", *Tourist Studies*, 12(3), ss. 232-249.
- Proos, E. ve Hattingh, J. (2024), "Battlefield Tourism as an Agent of Tourism Development", İçinde O. Akbulut, Y. Ekin, M. E. Güler and Ö. Sarıbaş, Ö. (Editörler), *Battlefield Tourism (Tourism Security-Safety and Post Conflict Destinations)*, ss. 157-172, UK: Emerald Publishing Limited.
- Rojek, C. (1993), *Ways of Escape*. Basingstoke: Macmillan.
- Schriesheim, C. A. ve Eisenbach, R. J. (1995), "An Exploratory and Confirmatory Factor-Analytic Investigation of Item Wording Effects on the Obtained Factor Structures of Survey Questionnaire Measures", *Journal of Management*, 21(6), ss. 1177–1193.
- Sigala, M. ve Steriopoulos, E. (2021), "Does emotional engagement matter in dark tourism? Implications drawn from a reflective approach", *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), ss. 412–432.
- Stephenson, B. (2015), *Ritual: A Very Short Introduction*. UK: Oxford University.
- Stone, P. ve Sharpley, R. (2008), "Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective", *Annals of Tourism Research*, 35(2), ss. 574-595.
- Stone, P. R. (2011), "Dark Tourism: Towards a New Post-Disciplinary Research Agenda", *International Journal of Tourism Anthropology*, 1(3/4), ss. 318-332.
- Streiner, D. L. (1994), "Figuring Out Factors: The Use and Misuse of Factor Analysis", *The Canadian Journal of Psychiatry*, 39(3), ss. 135–140.
- Sun, J. ve Lv, X. (2024), "Understanding Dark Tourism Rituality (DTR): Scale Development and Validation", *Current Issues in Tourism*, Doi: 10.1080/13683500.2024.2345822
- Sun, J. ve Lv, X. (2021), "Feeling Dark, Seeing Dark: Mind–Body in Dark Tourism", *Annals of Tourism Research*, 86, ss. 1-14.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007), *Using Multivariate Statistics*, 6. Baskı, Boston: Pearson.
- Timothy, D. J. (2018), "Making sense of heritage tourism: Research trends in a maturing field of study", *Tourism Management Perspectives*, 25, ss. 177–180.
- Uzell, D. (1992), "The Hot Interpretation of War and Conflict", İçinde D. Uzell (Editör), *Heritage Interpretation Volume I: The Natural and Built Environment*, ss. 33–47. London: Bellhaven.
- Üzüm, B., Özkan, O.S. ve Gülbahar, Y. (2022), "Bilge Liderlik Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(3), ss. 1795-1803.
- Williams, B., Onsmann, A. ve Brown T. (2010), "Exploratory Factor Analysis: A Five-Step Guide for Novices", *Australasian Journal of Paramedicine*, 8, ss. 1-13.
- Worthington, R. L. ve Whittaker, T. A. (2006), "Scale Development Research", *The Counseling Psychologist*, 34(6), ss. 806–838.
- Wyatt, B., Leask, A. ve Barron, P. (2020), "Designing dark tourism experiences: An exploration of edutainment interpretation at lighter dark visitor attractions", *Journal of Heritage Tourism*, 16(4), ss. 433–449.
- Xia, Y. ve Yang, Y. (2019), "RMSEA, CFI, and TLI in Structural Equation Modeling with Ordered Categorical Data: The Story They Tell Depends on the Estimation Methods", *Behavioral Research*, 51, ss. 409–428.
- Yıldız, E. (2022), "SmartPLS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi", İçinde R. Altunışık, H. Boz, E. Gegez, E. Koç, Ü. Sığır, E. Yıldız ve A. Yüksel (Editörler), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri – Yeni Perspektifler*, ss. 351-389, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Katkı Oranı Tablosu

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.	Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.
Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederim.	Araştırmacıların Katkı Oranı: Erkan TAŞKIRAN çalışmanın %100'üne katkı sağlamıştır.
Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.	Etik Kurul Onayı: Düzce Üniversitesi Hukuk Müşavirliği Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu'ndan 04.10.2024 tarih ve 2024/317 sayılı kararı ile alınmıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışma tek yazarlıdır.	

Ek 1. Hüzün Turizmi Ritüeli Ölçeği Maddeleri (Sun ve Lv, 2024) (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum)

Anlam Ritüeli Boyutu

Hüzün turizmi için gittiğim destinasyonun diğer destinasyonlardan tamamen farklı olduğunu hissettim.

Hüzün turizmi destinasyonundaki atmosferin günlük hayatımdan çok farklı olduğunu fark ettim.

Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretim sırasında o acı dolu anları derinden hissettim.

Hüzün turizmi için gittiğim destinasyonda yaşanan tarihi olayların gerçekliğini hissettim.

Hüzün turizmi destinasyonundaki çeşitli sembollerin anlamlı olduğunu hissettim.

Bir insan olarak hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım bu ziyaret benim için çok anlamlıydı.

Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretten sonra bir toplumun üyesi olmanın önemini hissettim.

Hüzün turizmine yönelik yaptığım bu ziyaret sonunda bilgilendiğimi hissettim.

Katılım Ritüeli Boyutu

Hüzün turizmi destinasyonuna yaptığım ziyaretimi belirtilen prosedürlere göre deneyimleyerek tamamladım.

Ziyaret sırasında hüzün turizmi destinasyonundaki tüm yükümlülükleri anladım ve yerine getirdim.

Hüzün turizmi destinasyonunda uymam gereken tüm kuralları biliyordum ve ziyaret sırasında hiçbir yasağı ihlal etmedim.